

ชื่อโครงการวิจัย	: สถานภาพองค์ความรู้วารสารศาสตร์พลเมืองในภูมิภาคเอเชียยุโรปและอเมริกาเหนือ (2533-2556)
ชื่อผู้วิจัย	: ผู้ช่วยศาสตราจารย์มัทนา เจริญวงศ์ คณะเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มหาวิทยาลัยศิลปากร
แหล่งทุนอุดหนุนการวิจัย	: กองทุนวิจัยและสร้างสรรค์คณะเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มหาวิทยาลัยศิลปากร ประจำปี 2557
เดือนและปีที่ทำการวิจัยเสร็จ	: กุมภาพันธ์ 2560

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสถานภาพองค์ความรู้วารสารศาสตร์พลเมืองในภูมิภาคเอเชียยุโรป และอเมริกาเหนือ ตั้งแต่พ.ศ. 2533-2556 โดยศึกษาและรวบรวมประเด็นการวิจัย แนวคิดและทฤษฎีระเบียบวิธีวิจัยที่ปรากฏในงานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมือง และนำข้อค้นพบจากงานวิจัยเหล่านี้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อทำให้องค์ความรู้ทางวารสารศาสตร์พลเมืองมีความกระจ่างชัดขึ้น โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิจัยเอกสารเป็นเครื่องมือในการศึกษา

ผลการศึกษาส่วนแรก คือ การวิเคราะห์ภาพรวมเชิงปริมาณในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ 1) การกระจายตัวของข้อมูลตามช่วงเวลา มีงานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองตั้งแต่ปีพ.ศ. 2548-2556 จำนวนทั้งสิ้น 55 เรื่อง โดยเฉพาะในปี 2553 และ 2554 ซึ่งมีปริมาณสูงสุด ปีละ 11 เรื่อง 2) การกระจายตัวของข้อมูลตามแหล่งศึกษา มีงานวิจัยที่เก็บข้อมูลในเอเชียมากที่สุด คือ 22 เรื่อง หรือ 40 % รองมาคือยุโรป 18 เรื่อง 32.8 % และอเมริกาเหนือ 13 เรื่อง 23.6 % และมีงานวิจัย 2 เรื่อง 3.6 % ที่เก็บข้อมูลจากประเทศที่อยู่ในสามทวีป 3) การกระจายตัวของข้อมูลตามประเด็นการศึกษา ซึ่งประเด็นการศึกษาที่พบมากที่สุด คือ การนำแนวคิดวารสารศาสตร์พลเมือง วารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วม วารสารศาสตร์สาธารณะไปใช้ และทัศนคติของสื่อกระแสหลัก คิดเป็น 30.5 % ของความถี่ที่พบทั้งหมด รองมาคือ การศึกษาบทบาทของวารสารศาสตร์พลเมือง และนักข่าวพลเมือง 28.8 % ตามด้วยการศึกษานักข่าวพลเมือง สื่อวารสารศาสตร์พลเมือง และปรากฏการณ์วารสารศาสตร์พลเมือง 18.7 % และการเปรียบเทียบวารสารศาสตร์พลเมืองกับวารสารศาสตร์ดั้งเดิมในมิติต่างๆ 16.9 % และประเด็นการศึกษาอื่นๆอีก 5.1 % และเมื่อจำแนกตามทวีปพบว่า งานวิจัยในอเมริกาเหนือและยุโรปมีทิศทางการศึกษาค่อนข้างคลึงกัน และแตกต่างกับทิศทางการศึกษาในเอเชีย 4) ภาพรวมของแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย มีการใช้แนวคิด ทฤษฎีทางนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์มากที่สุด คือ 68.7% แนวคิด

ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์มากรองลงมา 26 % แนวคิดทฤษฎีทางเทคโนโลยีสารสนเทศ 4% และแนวคิดทฤษฎีทางมนุษยศาสตร์ 1.3% ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนว่าการทำความเข้าใจปรากฏการณ์วารสารศาสตร์พลเมืองจำเป็นต้องอาศัยความรู้ในหลายสาขา 5) ภาพรวมของระเบียบวิธีวิจัย พบว่ามีงานวิจัย 36 เรื่องที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพอย่างเดียว มากกว่างานวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณถึงกว่าเท่าตัว ทั้งนี้ มีงานวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ 14 เรื่อง ส่วนระเบียบวิธีวิจัยผสมพบน้อยที่สุด คือ 5 เรื่อง

ผลการศึกษาดังกล่าวเป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัย ซึ่งพบว่ามีการศึกษาวารสารศาสตร์พลเมืองในหลายระดับ ได้แก่ 1) ระดับสังคมหรือชุมชน เป็นการศึกษาในระดับมหภาค และกึ่งมหภาค 2) ระดับองค์กร ศึกษาองค์กรสื่อ นโยบายและวัฒนธรรมองค์กร กระบวนการรายงานข่าวของนักข่าวอาชีพและนักข่าวพลเมืองที่สังกัดองค์กร 3) ระดับปัจเจกบุคคล ศึกษาทัศนคติ การรับรู้ การประเมินความน่าเชื่อถือ การทำงานของนักข่าวอาชีพ นักข่าวพลเมือง และผู้ใช้สื่อหรือผู้ชม ผลที่ตามมา คือ ทำให้เกิดองค์ความรู้วารสารศาสตร์พลเมืองที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะคำจำกัดความของแนวคิดวารสารศาสตร์พลเมือง ซึ่งมีประโยชน์ในการช่วยให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อแนวคิดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิ วารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วม วารสารศาสตร์สาธารณะ สื่อทางเลือก และเนื้อหาที่ผู้ใช้ผลิต ทั้งยังทำให้ทราบการใช้แหล่งข่าวสถานะของวารสารศาสตร์พลเมือง การนำวารสารศาสตร์สาธารณะและวารสารศาสตร์พลเมืองไปใช้ในพื้นที่สื่อกระแสหลัก ประเภทเนื้อหาที่ผู้ใช้ผลิตขึ้นในสื่อกระแสหลัก รูปแบบการทำงานร่วมกันระหว่างนักข่าวอาชีพ นักข่าวพลเมือง และประชาชน ตลอดจนปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและอุปสรรคในการนำโมเดลวารสารศาสตร์สาธารณะและวารสารศาสตร์พลเมืองไปปฏิบัติในองค์กรสื่อ บทบาทวารสารศาสตร์พลเมือง บริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองที่ส่งผลต่อการเกิดปรากฏการณ์วารสารศาสตร์พลเมือง ตลอดจนนวัตกรรมและการพัฒนาวารสารศาสตร์พลเมือง รวมถึงผลของวารสารศาสตร์พลเมืองต่อภูมิทัศน์สื่อมวลชนในต่างประเทศ โดยสรุปวารสารศาสตร์พลเมืองจึงมิใช่ปรากฏการณ์ที่คู่ขนานกับสื่อกระแสหลัก หากเป็นพื้นที่สาธารณะของพลเมืองโลกที่เชื่อมร้อยเข้ากับสื่อกระแสหลักและผู้ใช้ข่าวด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีข่าวสารและการสื่อสารนั่นเอง

คำสำคัญ : สถานภาพองค์ความรู้วารสารศาสตร์พลเมือง วารสารศาสตร์พลเมือง นักข่าวพลเมือง